

Ніна Григорівна Шпанковська
Почесний професор НМетАУ (ДМетІ, м. Дніпро)
член-кореспондент АЕН України

ЧАС І ВЕЛИКИЙ ВЧИТЕЛЬ: СВІТЛІ СПОГАДИ ДО 100-РІЧЧЯ АКАДЕМІКА МИКОЛИ ГРИГОРОВИЧА ЧУМАЧЕНКА

Досягнення вітчизняних академічних, галузевих і науково-педагогічних шкіл були, є і залишаться стратегічним джерелом і резервом розвитку технічного прогресу, економіки держави, суспільства, його освіти, культури, мистецтва і забезпечують соціальний захист населення, повагу і достойний рейтинг в світовій спільноті. Саме цим актуальним науковим напрямкам майже півстоліття свого професійного життя присвятив академік М. Г. Чумаченко, який по праву належить до Уславлених Постатей УРСР та України і за її межами.

Микола Григорович належав до так званого покоління 50-десятників, загартованих з молодю колосальними навантаженнями з післявоєнного відновлення міст, підприємств всіх галузей господарства, інфраструктури і т.і. Все їх життя — приклад служіння своєму народу, патріотизм, титанічна праця, прагнення допомагати. Дивувала та захоплювала широчінь їх інтересів.

Але кожен з творців в конкретній науці, в науково-технічному і технологічному прогресі, в проєктних і спеціалізованих конструкторських установах і науково-виробничих об'єднаннях мають і свої індивідуальні особливості: неповторність долі, життєвий шлях, самотність, стиль управління, хобі та ін.

Микола Григорович проявляв глибокий інтерес як до спадщини попередників, так і до сучасників та спілкування з ними. До речі, мої вчителі і колеги із ДМетІ (Дніпропетровський металургійний інститут) завжди відмічали цю характерну ознаку у всіх ПАТОНОВЦІВ.

Я вела дисципліни з економічного аналізу (ЕА) студентам спеціальностей інженерно-економічного факультету (ІЕФ), а організаційно-управлінські — спеціальностям кафедри електрометалургії, яку очолював академік НАН України М. І. Гасік. Він плідно співпрацював з ІЕЗ ім. Є. О. Патона, і відмічав феноменальну пам'ять усіх ПАТОНІВЦІВ, яку, до речі, і мав сам. А що М. Г. Чумаченко був теж ейдетиком, я зрозуміла ще у 1969 р.

Він застосовував нові форми самовираження і взаємовідносин у колективах, якими керував, з науковцями, практиками на підприємствах і під час їх відрядження до ІЕП АН УРСР і України або до кафедр, які він очолював. Після закінчення ДМетІ у 1964 р мене (без моєї згоди) розподілили в Галузеву НДЛ «СибСхідСталь» (м. Новокузнецьк), після аспірантури в Уральському політехнічному інституті (УПІ) на посаді асистента, потім доцента, я брала участь в НДР з економічної оцінки народно-господарської ефективності позапічних методів підвищення якості сталей та використання продукції з них в галузях народного господарства. Тому «мандрувати» приходилось постійно. Мабуть тоді мене «вирахували» та в 1977 р. запросили прийняти участь в конкурсі на по-

саду ст. н. с. відділу управління якістю металопродукції Дніпропетровського відділення ІЕП НАН УРСР. На першому відрядженні в інститут я була дуже здивована, що його секретар Надія Іванівна не записала мене на прийом до М. Г. Чумаченка, а пішла до нього в кабінет, потім одразу запросила мене, хоча в приймальні були ще люди. Таку увагу і повагу до відряджених я бачила дуже рідко.

Він тонко і тактично знімав напругу своїм доброзичливим відношенням до співрозмовників без натиску, чутливістю та силою переконання. Микола Григорович переконав мене змінити свою точку зору стосовно мого прохання звільнити мене від громадської роботи голови профспілки Дніпропетровського відділення інституту і порадив ретельно засвоїти профспілкове законодавство. Ця порада мені дуже допомагала в 30-річній функції секретаря Вченої ради факультету економіки і менеджменту ДМетІ. Особливо вона була в нагоді, коли партком доручив мені «безпартійній галушці» допомогти профсоюзній спілці підприємств металургійної і гірничодобувної промисловості прочитати курс лекцій по економічному аналізу з розрахунками основних показників діяльності підприємства, щоб захищати права і відстоювати інтереси робочих і ІТР при укладанні трудових договорів на наступний рік. Сумісна співпраця з делегатами 17-ї конференції профспілок Мінчермету України (МЧМ) була і мені дуже корисна. А впоралась я з цим дорученням завдяки ще одній пораді Миколи Григоровича — щодо без розривного зв'язку з підприємствами через постійне виконання госпрозрахункових НДР. Результати цих наукових досліджень я використовувала в навчальному процесі і для розробки його методичного забезпечення: у Національній металургійній академії України (НМетАУ), в галузевому Інституті ПДН, на ФПК і для заводської системи підвищення кваліфікації ІТР, резерву ротації кадрів сумісно з заводчанами Нікопольського заводу феросплавів, АТ «Ніко-Тьюб», і Криворіжсталі.

За наказом НМетАУ я підготувала навчальний посібник з грифом Міністерства освіти і науки (МОН) України, досвіду з його оформлення і супроводжуючої документації у нас ще не було. В МОН констатували, що підручників з ЕА в Україні вже є багато. Я відреагувала, що для металургійних ВНЗ їх немає. У МОН затребували третю додаткову рецензію тільки від академіка М. Г. Чумаченка (як вітчизняного класика з економічного аналізу і члена Президії НАН). Він призначив мені зустріч в Президії НАН. Оперативність його роботи в першу чергу була характерною у відношенні до відряджених. Крім того, особисто йому притаманна риса ейдетика з феноменальною пам'яттю. Безперечно, що така риса характеру була притаманна і всім ПАТОНОВЦЯМ, в т.ч. і вченим ІЕП. В наступний день, а скоріше добу, (впевнена, що він, як і усі

ПАТОНОВЦІ, працював і уві сні) він повернув мені рукопис із зауваженнями на полях і узагальнив їх пропозицією наситити рукопис «металургійним духом» з впровадженнями на практиці досвідом і результатами госпрозрахункових НДР (про розробку, опробування, впровадження, використання й удосконалення методів активного навчання – МАН), ідентичних сучасному терміну інноваційних технологій навчання. Він зазначив: «Ви доповідали це на всіх наукових конференціях з аналітичних і загальноекономічних проблем». Крім того, він також порекомендував скорегувати назву підручника, що я і зробила, бо його поради, зауваження, пропозиції, думки для мене і мого покоління завжди були законом. Після доопрацювання я отримала від нього позитивну рецензію і були надруковані два видання підручника: у 2010 році в НМетАУ (перше видання: Н. Г. Шпанковська, Г. О. Король, К. Ф. Ковальчук та ін. «Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій, ділова гра на прикладі металургійного підприємства» за ред. К. Ф. Ковальчука. Дніпропетровськ: «Пороги», 2010. 398 с.) та у 2012 році в Києві в УМЗ МОНУ (друге видання: Н. Г. Шпанковська «Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій»: навч. посіб. / Н. Г. Шпанковська, Г. О. Король, К. Ф. Ковальчук та ін.; за ред. К. Ф. Ковальчука. Київ: Центр Ученої літератури, 2012. 328 с.).

Перша моя колективна зустріч з Миколою Григоровичем відбулася листопаді 1969 року на Другій Всесоюзній нараді «Організація і методи економічного аналізу в промисловості». (М.: ЦНИИТЭИМС. 1969. С. 140-167). На пленарному засіданні однією із проведених була його доповідь «Економічний аналіз в управлінні промисловими підприємствами США», підготовлений ним на основі його досліджень, проведених під час стажування в Іллінойському університеті в 1968-1969 рр. У дослідженні визначені і в доповіді наведені прогресивні елементи в організації і техніці економічного аналізу в промислових монополіях США, а також обґрунтовані методи їх адаптації в плановій економіці на вітчизняних підприємствах з метою пошуку резервів виробництва і аналізу ситуацій. Доповідь була дуже актуальною та цікавою. Але мені вона запам'яталася не тільки за її змістом, а й дуже вразила стилем: чіткі дикція та інтонація; глибина знання, володіння матеріалом і залізною логікою, обґрунтованими якісними показниками і їх кількісною оцінкою.

Не можна не згадати, що свого часу, в нашій державі з 1965 року проводились реформи з науково-технічного прогресу, «косигінські економічні реформи», потім реформа по підвищенню ефективності виробництва і реформа з підвищення якості продукції, робіт і послуг. Це привело до необхідності змін в структурі управління народним господарством і впровадження комплексних систем управління якістю з метою забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції, робіт та послуг. Це стосувалося також наукових, проектних та ремонтних організацій.

Високий попит на економічні дослідження обумовив широкий діапазон наукових інтересів Миколи Григоровича, що відображено в його чисельних монографіях, але більшість їх стосується теорії і методології економічного аналізу.

В активній економічній науковій роботі М. Г. Чумаченко приділяв найбільшу увагу стратегічним і проблемним напрямкам розвитку вітчизняних галузей

промисловості. Особливостями створених ним наукової економічної та аналітичної шкіл був: по-перше, комплексний системний підхід до кожного напрямку дослідження; по-друге, командна робота, при якій стрімко активізувалося співробітництво; по-третє, не топтатися на місці, а звертатися за порадою та допомогою до колег з інших структурних підрозділів та галузей, влаштовувати обговорення на диспутах, нарадах, дискусіях і т.д.

Результати їх широко висвітлені в монографіях, матеріалах міжнародних науково-методичних конференцій та ін. Вони впроваджені в виробництво і в навчальний процес, як база для створення учбово-методичного та інформаційного забезпечення.

Наукові напрямки особистих досліджень в його монографіях:

- удосконалення управління виробництвом, науково-педагогічною діяльністю;
- господарській облік та економічний аналіз;
- проблеми автоматизації виробництва;
- економіка та управління галузями промисловості;
- економічні проблеми екології і ресурсозбереження;
- управління економікою регіону та науково-технічним прогресом;
- аналіз економічних реформ в Україні.

Велике значення він приділяв підготовці наукових і науково-педагогічних кадрів високої кваліфікації.

Він особисто підготував велику плеяду вчених, які прославили вітчизняну науку.

Микола Григорович протягом всього професійного життя велику увагу приділяв реформаторській діяльності. Перші роки реформаторської діяльності з удосконалення організації і методики економічного аналізу (на посаді тоді професора та завідуючого кафедрою КНЕУ) припадають на період 60-х років минулого сторіччя, коли проводилася державна економічна реформа. В 70-90-ті роки Микола Григорович реформував структуру ІЕП АН УРСР у відповідності з метою: п'ятирічки підвищення ефективності діяльності (і виробничої, і управлінської) на підприємствах; п'ятирічки якості продукції; вирішення регіональних проблем розвитку.

На початку 21-го сторіччя його реформаторська діяльність зосередилася на науково-педагогічній та просвітницькій діяльності з метою її трансформації до ринкових умов.

За його ініціативою та безпосередньою участю була обґрунтована необхідність реформування існуючих теорії і практики економічного аналізу діяльності підприємств в Україні. За його обґрунтуванням воно проводилось в декілька етапів. На першому етапі ним була підготовлена і надрукована наукова доповідь А. Ф. Павленко, М. Г. Чумаченко Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства» (К.: КНЕУ, 2001. 88 с.) для обґрунтування мети і завдань, для об'єднання та активізації наукової спільноти. Вона була розіслана в галузеві міністерства, НДІ, ВНЗ України і головні підприємства для ознайомлення і обговорення. Другий етап: в КНЕУ кафедрою економічного аналізу Микола Григорович сформував авторський колектив із 16-ти викладачів для підготовки і видання підручника «Економічний аналіз: навчальний посібник за ред. академіка НАНУ М. Г. Чу-

маченка. К.: КНЕУ, 2001. 540 с.» та «Меє В. О. Економічний аналіз: збірник завдань і тестів. К.: КНЕУ, 2001. 236 с.». Третій етап: обговорення напрямків удосконалення і досвіду кафедр ВНЗ на Міжнародній науково-методичній конференції (НМК) «Трансформація курсу «Економічний аналіз діяльності підприємства», 16-17 травня 2002 року. К.: КНЕУ, 2002. 596 с.». Четвертий етап: проведення Міжнародних і Всеукраїнських НМК провідними ВНЗ з висвітленням їх досвіду з трансформації курсу Економічного аналізу.

Він мав талант керівника, очолював багато організацій на наступних посадах: директор Інституту економіки АН УРСР, голова Донецького наукового центру, проректор КНЕУ, завідував кафедрами в КНЕУ та Донецькій академії управління.

Був представником УРСР в Комісії ООН з транснаціональних корпорацій (1976-1978 рр.).

З 1995 р. був членом Президії НАНУ.

Йому притаманний демократичний стиль управління, своєчасне реагування на ситуації та оперативне їх вирішення. Багато уваги приділяв формуванню трудового колективу за якістю та кількістю.

Він був загальноновизнаним авторитетом, бо завжди вчасно інтуїтивно відчував тогочасні передові тенденції у вітчизняному і світовому економічному

розвитку і своєчасно передбачав і створював нові структурні підрозділи в академічних, галузевих і науково-педагогічних НДІ, проектно-конструкторських установах, на підприємствах та в їх об'єднаннях. Наприклад, Дніпропетровське відділення, Запорізький відділ, Луганську філію ІЕП АН УРСР, економічні лабораторії на «Запоріжсталі», нові кафедри ВНЗ і т.д.

Організаційна діяльність М. Г. Чумаченка пов'язана з обґрунтуванням виробничої і управлінської структур підприємств і удосконалення структур НДІ, створенням нових кафедр у ВНЗ. Крім того він створив громадську організацію АЕНУ і був її першим президентом. Він був членом ініціативної групи щодо створення Фонду соціального захисту, підтримки та допомоги вченим України та членам їх сімей (1996 р.).

У 1993-2011 роках він був першим Президентом новоствореної Академії економічних наук України.

Я вдячна долі за зустріч з цим Великим Вченим, Великим Вчителем, Великою Людиною та Талановитим Управлінцем. Для мене і мого покоління Микола Григорович був мудрим наставником, спілкування з яким стало доленосним, воно сформувало наш світогляд, відданість науці, ретельне виконання обов'язків та порядне відношення до своїх колег та студентів. Вважаю за необхідне та потрібне дотримуватися і продовжувати його традиції.